

Märten Sepp

**KIISA TALU AILA KÜLAS – VÄÄRTUS, TALUKOMPLEKSI SEISUNDI
HINDAMINE, RESTAUREERIMIS- JA RENOVEERIMISKAVA**

Eesti Kunstiakadeemia

Tallinn 2025

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond

Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Märten Sepp

Kiisa talu Aila külas –

taluhuone seisundi hindamine, väärtus, restaureerimis- ja renoveerimiskava

Kiisa talu, Aila küla, Saue vald, Harju maakond

2023/2024 õppeaasta

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolitus

Tallinn 2025

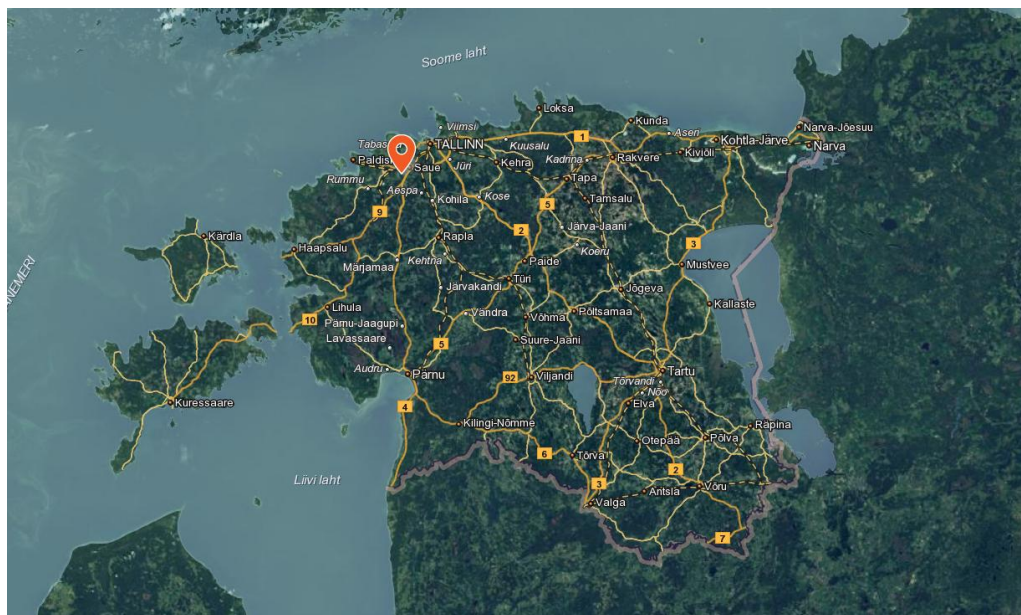
SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1.AJALOOLINE ÜLEVAADE	6
1.1 Piirkonna ajalugu	6
1.2 Talukoha ajalugu	9
1.3. Hoone ajalugu	12
2. HOONE MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD	17
2.1. Üldhinnang.....	17
2.2. Sokkel.....	20
2.3. Fassaad	21
2.4. Katus ja selle kandekonstruktsioonid.....	23
2.5. Korstnad.....	29
2.6. Aknad.....	30
2.7. Uksed	33
2.8. Põrandad	34
2.9. Siseseinad.....	36
2.10. Laed	40
2.11 Küttekolded	42
3. VÄÄRTUSED	45
4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD	46
KOKKUVÕTE	49
KASUTATUD ALLIKAD	50
LISAD	52

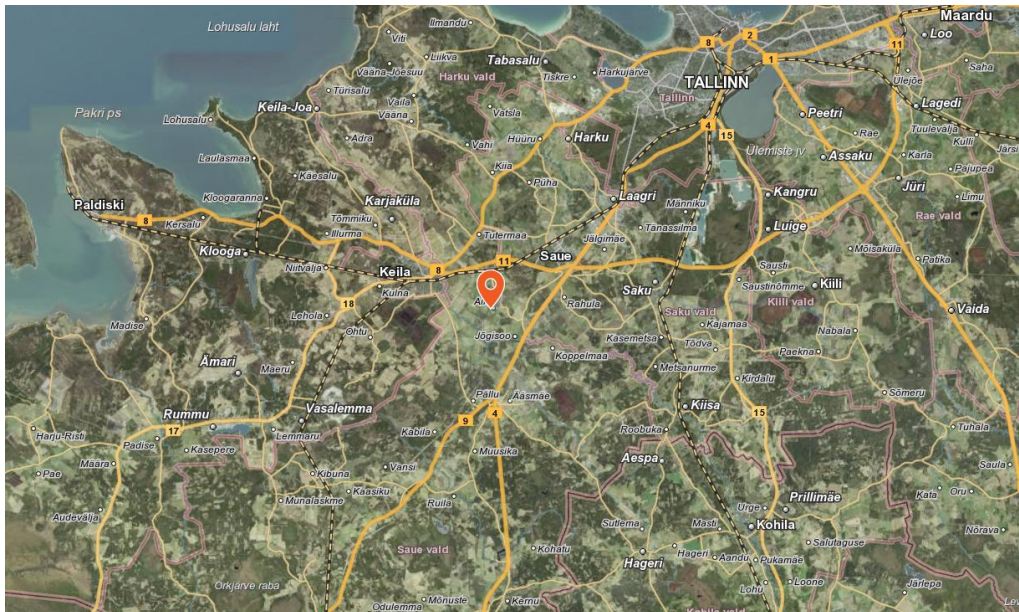
SISSEJUHATUS

Kiisa talu asub Aila külas Saue vallas Harju maakonnas. Kiisa kinnistul paiknevad lisaks eluhoonele maakivist tall-laut, palkidest laotud kaheosaline ait, heinaküün ja algselt veel kaks tänaseks hävinenud heinaküüni lahusheinamaadel, sepikoda, paekivist võlvkelder, saun, kaks maakivist salvkaevu, kolmas kaev karjamaal, kaks 20. sajandi alguses puuritud puurkaevu ja hiljem, 1994. aastal ehitatud garaaž-kartulikelder. Lähemad linnad on 8 km kaugusel asuv Keila linn ja sama kaugel asuv Saue linn.

Kiisa talu tervikuna koosneb kahest osast: Kiisa kinnistu on mõõdetud õuealaks pindalaga 0,8153 ha ja eraldi selle juurde kuuluv 18,8 ha 100 % maatulundusmaa Kesapõllu (katastri nr 72701:003:0029).

1. Kiisa talu asukoht Eesti kaardil

2. Kiisa talu lähem ümbruskond

Üldine info ehitusregistrist¹ ja Maa-ametist²:

Ehitisregistri kood	116020784
Katastrinumber	72701:003:0031
Kinnisu pindala	8153.0 m ²
Ehitusealune pind	168.0 m ²
Suletud netopind	198.5 m ²
Maht	662 m ³
Esmane kasutuselevõtu aasta	1922

¹Hoone 116020784 / Ehitis. – Ehitusregister, <https://ehitusregister.ehr.ee/ui/ehr/v1/minuehitis>

²Kiirpäring maakatastrist 72701:003:0031. – Maa – amet, <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>

Kiisa talu ja juurdekuuluva maatulundusmaa Kesapõllu³ omanik olen aastast 2023. Minu soov on elumaja restaureerida ja renoveerida võimalikult algsel kujul ja ajastutruult, arvestades tänapäevaseid nõudmisi elutingimustele, kuna hoone on aastaringselt kasutusel. Ehitustöö kavatsen suuremalt jaolt ise teha.

Kiisa talu elumaja ja muud hooned koos selle juurde kuuluva maaga on igapäevases kasutuses. Praeguseks olen ehitanud uue sauna, mis sai valmis aastal 2016, taastanud ja renoveerinud võlvkeldri otsaseina, aidahoone aastal 2020 ja maakivist tall-laudahoone renoveerimistööd on lõpusirgel. Mahuka ja üksi tehtud töö tõttu on selleks aega kulunud neli aastat.

Praegu on töös elumaja seisundi hindamine, väärtuste analüüs ja eelnevale tuginedes renoveerimis- ning restaureerimiskava koostamine. Üheks töö mõtteks on võimalikult palju digitaliseerida ajalooga seonduvat materjali ja selle põhjal koostada tegevuskava ning ise reaalselt teha konserveerimis- ja restaureerimistööd.

³Kiirpäring maakatastrist 72701:003:0029. – Maa-amet, <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>

3. Kiisa kinnistu 2025. aastal

1. AJALOOLINE ÜLEVAADE

1.1 Piirkonna ajalugu

Aila küla ajalugu on otseselt seotud Valingu mõisa ja Keila kihelkonnaga. Omal ajal sundkorras Saue vallaga liidetud Tuula ja Valingu mõisa külad on jäänud tänaseni mingil moel Keila mõjupiirkonda, mis umbes 60 aastat oli lisaks kihelkonnakeskusele ka vallakeskuseks.

Aila naaberküla Valingu kohta on teada, et see andis nime keskajal Eestimaal tegutsenud Wallinghese vasallisuguvõsale, kelle saatusest midagi lähemalt teada ei ole. Täna sel päeval tegutseb kahe küla ühine Valingu ja Aila Külaselts.

Ordule ja seejärel Rootsi kroonile kuulunud Valingu küla pantis kuningas Karl XI 17. sajandi algul jõukale Tallinna raehärrale Johann Stampehlile. Kui maad pärast raehärra surma kroonule tagasi läksid, müüs järgmine kuningas, Gustav II Adolf, Valingu ja Tapi (nüüd Aila) küla ühele oma parimale väejuhile, feldmarssal Gustav Hornile. Tapi küla on praeguseks liidetud ja saanud üheks Aila külaks. Valingu mõisa asutajaks peetud Hornile kuulus juba varem ostetud Aila küla ja just tema ühendas selle Valinguga⁴.

Valingu mõisa peahoone on hävinud. Säilinud on vaid paar pilti keskosas kahekorruselise hoone fassaadist.

5. Valingu mõis 20. sajandi algul. Foto: Arhiiv ja erakogu

⁴Maaleht - <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/71686467/saue-valla-servamoisade-varvikas-ajalugu>

Vanas Aila külas on säilinud traditsiooniline hajaasustus. Eraldi paiknevate talude vahel on alles põllud, väiksemad puisheinamaad, metsatukad ja vanad külavaheteed. Aila ja Valingu külasid eraldab Jõgisoost ja Tuulast väga ilusa lookleva sängiga Keila jõgi .

Kiisa talule lähemad talud on Andrese, Kruusiaugu, Kirimäe (Innu), Vainu, Peetri ja Vana-Peetri, Käspre, Võiba, Uustalu ja Jahu talu. Kõikides taludes elavad kunagiste omanike mitmendad järjepidevad põlved, paljud neist omavahel kaugemalt või lähemalt sugulased. Inimesed on kodukohale truuks jäänud ja läbikäimine naabrite vahel endisaegselt tihe ja toetav. Palju huvitavat Aila ja Valingu külades elanud inimeste, sealhulgas minu esivanemate, elust nii argipäevadel kui pühadel ja tähtpäevadel leiab Keila kirikuõpetaja Ado Kõögardali läbi mitme aastakümne peetud päevaraamatutest. Ado Kõögardal oli EELK Keila Miikaeli koguduse õpetaja aastatel 1921-1957.

4. Vana Aila küla 2025. aastal

Külas tegutses 19. sajandi keskpaigast kuni 20.sajandi algusaegadeni Valingu kool⁵. Koolihoone paikneb praeguste külapiiride suhtes Aila külas.

Minu vanaisa Kustas alustas oma kooliteed Valingu külakoolist, esialgu n-ö vabakuulajana vanemate vendade kõrval ja seetõttu olid tema teadmised esimesse klassi astumisel nii head, et ta viidi kohe üle teise klassi.

Kiisa talu metsaheinamaal (maatulundusmaa Kesapõllu, kadastri nr 72701:003:0029) asub kultusekivi numbriga 18936⁶. See viitab muinasasula olemasolule. Põldudelt on tulnud ajajooksul välja mitmeid arheoloogilisi leide.

1.2 Talukoha ajalugu

Kiisa talu kohta on üsna palju arhiivimaterjali, mis on minu kätte jõudnud 1999. aastal Tallinna Linnaarhiivist ja Eesti Riigiarhiivist (Lisa 19 ja 20) leitud materjalide koopiatena. Need on olnud ema (Lii Sepp) ja tädi (Ene Kesa) käes ning edasi jõudnud minu kätte.

Väga palju on suulisi jutustusi, mis on põlvest-põlve edasi antud. Suur hulk on olemas fotosid Kiisa taluga seotud inimestest läbi mitme põlve.

Kiisa talu on eraldatud Valingu (Walinguse) mõisast 1872. aastal (Lisa 6), maa suurus oli 33 tiinu 2310 ruutsülda. Willemi noorima poja, minu vanaisa Kustas Kesa juttude järgi kuulus see kellelegi Aabramile, kahjuks tema kohta andmed puuduvad.

Minu vanavanaisa Willem Teimann (1879–1916) ja vanavanaema Martha Helene Rank/Teimann (1876–1945) abiellusid 20. sajandi algul ja neile osteti Kiisa talukoht kellegi Aabrami käest.

⁵Harjumaa Muuseum - <https://www.muis.ee/museaalview/1431526>

⁶Kultusekivi 18936. - <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/kultuurimalestised>

1907. aastal kinnitati see koht Willemi nimele ja maa omamise viimane hind oli 3000 rubla, tempelmaks 10 marka ja kantseleile veel 15 marka (Lisa 6). Sellest ajast on temapoolsed järgnevad põlvkonnad siin elanud (Lisa 1).

Willem oli tegevsojaväelane tsaari sõjaväes ja hukkus I maailmasõjas 14. aprillil 1916. aastal (Lisa 18) Krimmis sõjategevuse käigus, sinna kuhugi on ta maetud. Kiisale jäid temast maha lesk Martha Helene ja viis poega ning üks tütar (Lisad 1 ja 5).

Poeg Herbert-Johannes sündis 1907. aastal ja suri üsna noorelt 1935. aastal kopsupõletikku. Põhjuseks plaan uisutada üle jää Soome, mis jäi pooleli ja tagasiteel külmetanud, misjärel haigestus ja suri. Väidetavalt joonistas tema uue maja esimesed plaanid. Teise pojana 1908. aastal sündinud Heinrich suri kahe-aastasena 1910. aastal.

Kolmas poeg Willem-Harald Teimann, eestistatud nimega Vello (Villu) Talomaa (Talumaa) sündis 1909. aastal. Tema oli vanima pojana Kiisa pärija, täisealiseks saamisel sai temast 1936. aastal talu peremees (Lisad 15;18;19). Willem-Harald langes II maailmasõjas 13. oktoobril 1944. aastal Saaremaal Tehumardi lahingus.

1911. aastal sündinud tütar Tabita-Susanne Radiks (neiuna Teimann) abiellus naabertalust pärit Arnold Radiksiga ja elas lähedal Innu talus. Neile osteti lisaks maalapp, mis liideti Innu taluga. Tabita-Susanna sai hariduslisa Tallinnas õmbluskoolis, suri 1988. aastal.

Neljas poeg Karl-Leonhard Teimann, eestistatud nimega Kaarel Kesa, sündis 1913. aastal. Tema läks õppima Tallinna raudteekooli, abiellus ja ehitas Tallinna Veskimetsa maja. Kaarel suri 1992. aastal.

Kuna isa Willem Teimann oli saanud surma I maailmasõjas ja lesk Martha Helene soovis uuesti abiellu astuda (Lisad 9;10;11) ning seega loobus oma mehe pärandusest (Lisa 12;13;14), määrati lastele täiealiseks saamiseni eestkostjad ja päranduse tombu hooldaja (Lisa 10;11;12). Alaealiste laste eestkostjateks olid Keila vallakohtu poolt määratud Juhan Winter ja Kustas Rank (Lisa 1). Lesele pandi peale kohustused ja koormised (Lisa 1). Pidi hoidma hooned ja vara korras, üleval pidama ja koolitama lapsi ning ehitama uue maja (Lisad 16 ja 17). 2. veebruaril

1928.aastal otsustas Keila valla hoolekande kohus määrata surnud Willem Teimann'i päranduse tombu hooldajaks August Juhani poja Juhan Tierwelti, kes elas Valingul Kokka talus ja oli ka kohtu esimees (Lisad 8;9;10).

Kiisa talu vana rehielamu põles maha 1922. aastal uue maja ehiuse ajal. Vanaisa jutu järgi ei üritatudki linade kuivatamise ajal süttinud ja tules olnud rehielamut kustutada, vaid kasteti lähedal paiknenud uue maja otsaseina ohtra veega.

Noorim ja viimane poeg oli minu vanaisa Gustaw-Andreas Teimann, sündinud 10. märtsil 1915. aastal ja sai nime eestistamisel Kustas Kesa nime. Teda hüüti talukoha järgi nimega Kiisa Kustas, sõbrad ka Kusti. 1931. aastal läks õppima Jäneda Põllutöökeskkooli, mille lõpetas 1935. aastal. Järgimist leidis põhimõtte, et kes ei pärinud talu, sai hariduse. Kustas Kesa käis läbi II maailmasõja, osaledes Velikije Luki operatsioonis 1942–1943. aastal. Ta oli 8. Eesti Laskurkorpuses laskurdiviisis suurtükiväepolgus.

Tulnud tagasi sõjast, asus Kustas elama Kiisa tallu, kus tol hetkel elas veel vanema venna Villemi (Vello) lesk Leida koos abilistega. Leida läks tagasi elama sünnikohta Mulgimaale, juttude järgi koos sulasega.

Kustas abiellus minu vanaema Linda Einart'iga 23.juunil 1948. aastal. Pulmad peeti Kiisa talu õue peal suures heinaküünis. Linda, sündinud 13.06.1920. aastal, sünnikoht on Harju maakonnas Kloostri vallas Ahtama külas. Tema esimene mees, Johannes Seepõld langes II maailmasõjas. Neil on 6. märtsil 1938. aastal sündinud tütar Vaike, minu pooltädi.

Kustasel ja Lindal on kaks tütart. Vanem tütar Ene, minu tädi, kes on sündinud 04. augustil 1949.aastal ja noorem tütar Lii, minu ema, kes on sündinud 28. septembril 1953. aastal.

Kiisa Kustas oli mõnda aega kolhoosiesimees Valingu kolhoosis. See aeg ei olnud talle meelepärane, kuna töö läks vastuollu enne sõda väärikas koolis õppinud põhimõttelisele eestimeelsele põllumehele. Hiljem oli põllutööline ja tallimees oma talu tall-laudas, kus parematel aegadel oli kuni kolmteist hobust. Selle kõrvalt pidas oma loomi ja tegi muud põllutööd.

17.10.1991. aastal vastu võetud ja 01.11.1991. aastal jõustunud maareformiga tagastati kahele elus olevale vennale Kustas Kesa'le ja Kaarel Kesa'le õigusjärgne maa, mis läks nende vahel

jagamisele. Maad tehti vendade vahel pooleks, hoonetealune maa koos ehitistega jäi kokkuleppel Kustasele ja tema pärijatele.

Kustas Kesa, näinud ära Eesti krooni tuleku, suri juulis 1992 ja Linda lahkus meie hulgast 2013. aasta novembrikuus.

Peale peremehe surma pidasid mõned aastad Lii ja Ene loomi ja tegelesid väikestviisi põllumajandusega, eelkõige omatarbeks. Lii Sepa ja Ene Kesa ühisomanduses oli talukoht aastani 2021. Lii osa liikus minu omandusse.

Mina olen Kiisa talu ja selle juurde kuuluva maatulundusmaa Kesapõllu omanik alates aastast 2023, kui minu tädi Ene Kesa kirjutas oma osa minu nimele.

1.3. Hoone ajalugu

Vana rehielamu langes 1922. aastal linarehe aegu tuleroaks, uue maja ehitust oli juba alustatud. Seda mäletas ka minu vanaisa Kustas, kes oli tol hetkel 7 aastane.

Kuna Martha Helene Teimann, hiljem perekonnanimega Rank, soovis uuesti abielluda, siis võttis kohustuseks ehitada uus maja. Täpsed andmed puuduvad, millal ehitustegevusega alustati, aga valmimisaeg on märgitud 1922. aasta.

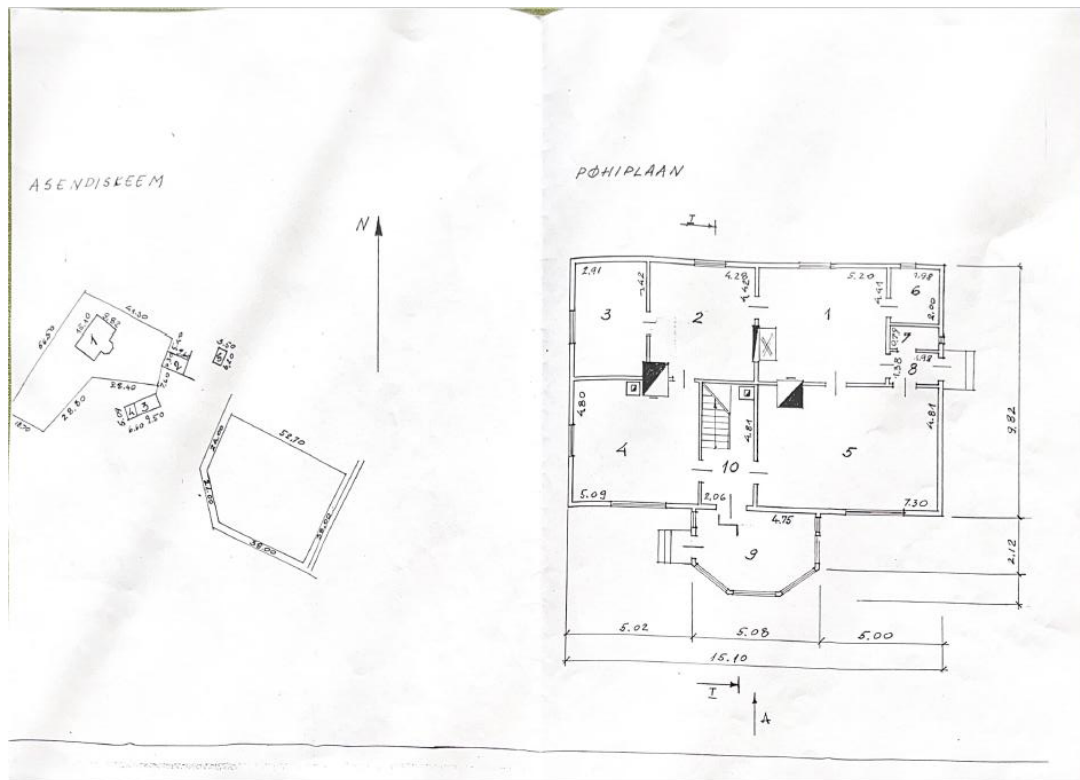
Mis põhjusel otsustati nii suur maja ehitada, ei ole täpselt teada. Kuna lapsi oli omajagu palju ja arvatavasti näitas see ka talu jõukust, siis otsustati selline ehitada. Kindlasti mõjutas seda ajale ja piirkonnale omane majaplaan. Valingu ja Aila külas leiab mitmeid sama plaani järgi ehitatud elumaju, kuigi mõõtmelt veidi väiksemaid.

Martha Helene isa Juhan Timm (1847-1922) oli üks Keila Vennastekoguduse asutajaid ja eestvedajaid ja jõudis uues elumajas pidada koguduse koosviibimisi ja palvetunde. Majas oli kõige suurem paekiviplaatidega kaetud põrandaga tuba mõeldudki Vennastekoguduse jutlusteks, millest minu vanaisa Kustasel oli palju eredaid lapsepõlvemälestusi.

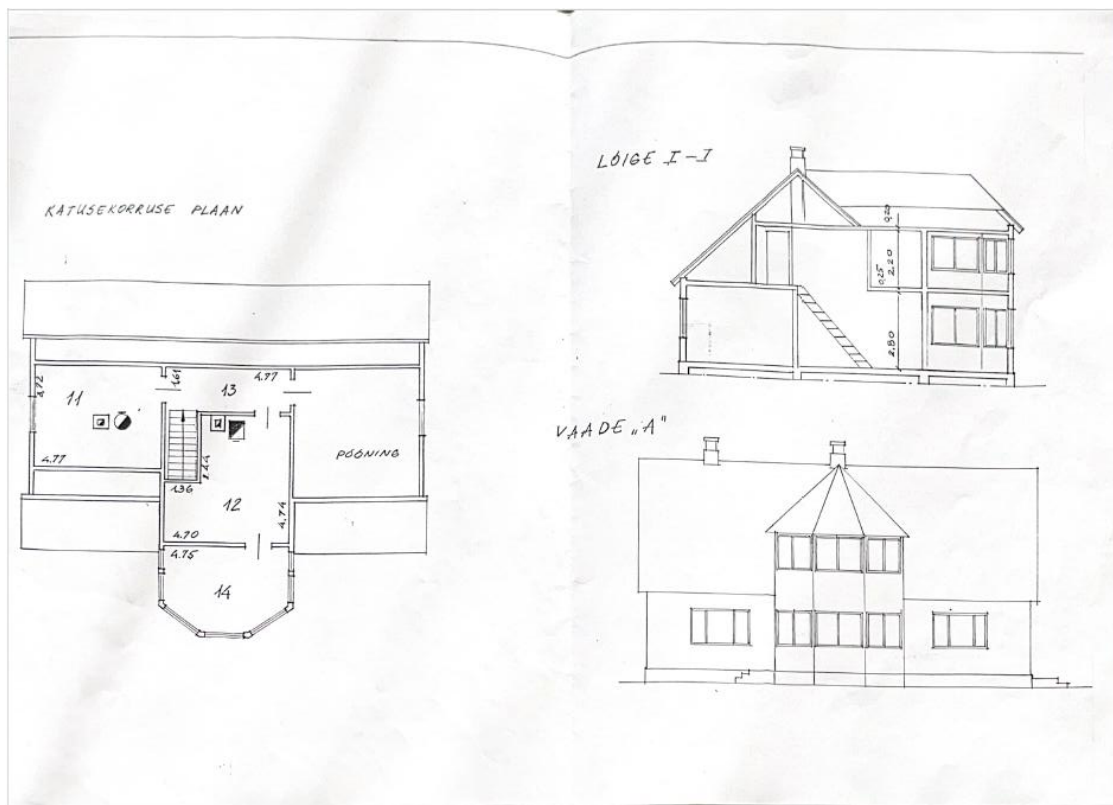
Läbi aegade on majas elanud ja sisse kirjutatud olnud palju inimesi, seal hulgas sugulasi ja kolhoosi ajal töölisi. NSVLiidu Siseasjade Rahvakomissariaadi poolt kinnitatud majaraamatust leiab hulga sissekirjutusi (Lisad 21 ja 22).

Esimesed majaplaanid oli teinud vanaisa Kustase jutu järgi tema kõige vanem vend Herbert-Johannes, kahjuks nendest mingisugust märget alles ei ole. Kindlasti on see väikese küsimärgiga lugu, sest Herbert oli sündinud aastal 1907. Vaevalt, et pluss-miinus 15-aastane poiss tegi majaplaani, mille järgi ehitama hakati, aga mingid mõtted ja joonised võis ta kindasti kirja panna.

1992. aastal on plaanistaja M.Joonuks Harjumaa kinnisvara tehnilise inventeerimise käigus koostanud ruumide eksplikatsiooni ja majaplaanid, nende kontrollijaks R.Karjatse.

6. Kiisa talu eluhoone asendiskeem ja esimese korruse põhiplaani joonis 1992. aastast.

7. Kiisa talu eluhoone katusekorruse plaani joonis ja lõige ning vaade majast 1992. aastast.

RUUMIDE EKSPLIKATSIOON									
KORTERI NR.	RUUMI NR.	RUUMIDE NIMETUS	PINNA ARVUTAMISE AVALDIS	HOONE KOGUPIND [M ²]					
				KOGUPIND	SELLEST				
					ELU- RUUMIDE	ELAMIS	MITTEELU RUUMID	KASULIK	TEHNINDAV
	1	KÖÖK	5,20 x 4,41 - 0,74 x 1,20 - - 1,05 x 0,04	22,0	22,0				22,0
	2	TUBA	4,28 x 4,42 - 0,82 x 0,55 - 0,10 x 1,30	18,3	18,3	18,3			18,3
	3	TUBA	2,42 x 2,91 - 0,16 x 0,52	12,8	12,8	12,8			12,8
	4	TUBA	4,80 x 6,09 - 0,53 x 0,61 - 1,10 x 0,56	23,5	23,5	23,5			23,5
	5	TUBA	7,30 x 4,81 - 1,10 x 0,88	34,1	34,1	34,1			34,1
	6	SÄÄVER	1,98 x 2,00	4,0	4,0				4,0
	7	K. KÄIVILA	0,79 x 1,98	1,6	1,6				1,6
	8	ESIK	1,98 x 1,38	2,7	2,7				2,7
	9	VERANDA	2,12 x 4,75 - 1,83 x 1,10 - 1,10 x 1,46	14,1	14,1				14,1
	10	TREPIKODA	2,06 x 4,81 - 0,52 x 0,53 - - 1,00 x 1,60	8,0	8,0				8,0
			IKORRUS KOKKU:	141,1	141,1	88,7			141,1
	11	TUBA	3,92 x 4,77 - 3,14 x 0,20 - 0,52 x 0,53	17,3	17,3	17,3			17,3
	12	TUBA	4,70 x 4,74 - 1,36 x 2,44 - - 0,52 x 0,53 - 0,61 x 0,61	18,3	18,3	18,3			18,3
	13	ESIK	1,61 x 4,77	7,7	7,7				7,7
	14	VERANDA	2,12 x 4,75 - 1,83 x 1,10 - 1,46 x 1,10	14,1	14,1				14,1
			ELAMU KOKKU:	57,4	57,4	35,6			57,4
				198,5	198,5	124,3			198,5

HARJUMAA		HARJUMAA KINNISVARADE TEHNILISE INVENTARISEERIMISE							
KTIB		B4C							
MAJAVALDUSE ASUKOHT		HARJUMAA, SÄÄVER. AILAK.							
MAJAVALDUSE VALDAJA		KUSTAS KESA 1/4, LYSOPP 1/4, ENE KESA LINDA KESA 1/4							
EHTIASE NR.	EHTIASE NIMETUS	PÄHKOR- RUSTE ARV	VÄLISSEINTE MATERJAL	KATTE			HOONE ALUNE PIND [M ²]	HOONE MAHT M ³	MÄRKUS
				KATTE MATERJAL	KALLE 0,005	PIND M ²			
1	ELAMU	1	PALK	ETERNIIT	40	175	168	662	
2	LAUT	1	PALK	ETERNIIT	40	58			
3	AIT	1	PALK	ETERNIIT	45	98	60,5	121	
4	KUUR	1	PALK	ETERNIIT	45	75	48,4	92	
5	SALIN	1	PALK	ETERNIIT	45	49	33,6	77	
				ETERNIIT	40	35	21,7	46	

KRUNDI PIND	3800	M ²	KÄSUTATAV PIND	3800	M ²	TRISEKTRITUD
PLANNISTAJA			M. JOONUKS	04.12.92.		INV. TOIM. NR. LEHT 1
KONTROLLIJA			R. KARJATSE	09.12.92.		393 LEHTI 1
PEAISENER						Töö nr. 882-92 FORM 5A4

8. Kiisa talu eluhoone ruumide eksplikatsioon 1992. aastast.

Algselt oli majas kuus tuba, neist neli alumisel korrusel ja kaks teisel korrusel. Lisaks sellele köök, sahvri, tuulekoda, esik, pööning, ülemine ja alumine veranda ja köögi all moosikelder, kus on maja ehituse ajal tehtud puurkaev. Kaevu manteltoru tuli läbi köögipõranda kööki, selle otsas oli käsipump. Teine puurkaev on laut-tallihoone ukse kõrval. Köögi betoonpõranda sees käsipumba all oli väikese servakõrgendusega ümar auk, sealt jooksis üleliigne ja must vesi mööda toru õue kaevatud kraavi. Kuivkäimla tehti majja 1959. aastal, selleks eraldati sahvrist osa, ehitati sein vahele ja uks otse eeskotta. Teisele korrusele viiv trepp on tänaseni algselt säilinud, küll üsna kulunud. Alles on ka trepi kohale kaldlakke laelaudade taha tehtud peidupaik, kuhu inimene vabalt sisse mahub. Seal leidis aastatel 1949-1955 varju metsavend Evald Milt (1910-1994) (Lisa 23), kui ta peitis ennast venelaste eest. Teisel korrusel põhjapoolses otsas oli pööning, sinna tehti 1998. aastal suvetuba. Teise korruse tubade peal, lae ja katuseharja vahel, on teine pööning. Elamispinda on majas 124,3 ruutmeetrit ning kasulikku ja kogupinda kokku 198,5 ruutmeetrit.

Eleker ja esimene sellel töötav lamp (elektripirn) sai majja 1948. ja 1949. aasta vahel, vanaema Linda jutu järgi pandi esimest korda tuli põlema 1949. aasta Jõululaupäeva õhtul.

Kahe hobusega, ree ja palgikelguga oli vanaisa Kustas koos oma 11-aastase tütreaga üle külmetanud Keila jõe käinud Jõgisoo saeveskist voodrilaudu toomas. 1960. aastal oli majale peale löödud voodrilaud. Sellele ajale omaselt ja sooviga tubadesse valgust juurde saada, kaotati algsed väiksemad aknad ja lõigati aknaaugud suuremaks ning paigaldati uued aknad. Ilusate väikeste ruutudega verandaaknad vahetati välja 1970. aastal (Lisa 30).

Esimene majale ehituse ajal peale pandud katus oli tsementkividest (Lisad 29 ja 30). Aja möödudes ei pidanud katus enam vihmavett ja konstruktsioonidele oli koormus selgelt liiga suur, välis- ning siseseinad olid hakkanud viltu vajuma. Sel põhjusel otsustati 1986. aastal teha uus katus eterniidist, mille alla pandi ruberoid.

2. HOONE MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD

2.1. Üldhinnang

Kiisa talu elumaja paikneb graniit- ja paekivist laotud madalvundamendil, mis on üsna kõrgeks laotud sokliga. Kahekorruselise rõhtpalkhoone seinad on tahutud palkidest. Idapoolselt küljelt eendub ülemise ja alumise verandaga keskosa, mis on kena poole kaheksanurkse prisma kujundiga. Veranda on suuremalt osalt ehitatud puitkarkassiga, täpsem pilt ja selle seisund selgub voodrilaua eemaldamisel. Maja all on olemas kelder, kuhu hetkel on paigutatud soojaveeboiler ja hüdropump. Üldiselt on maja rahuldavas seisukorras.

Probleemsemad kohad on sokkel, katus ja alumine palgiring. Hetkel seda ei näe, aga murettekitav on teise korruse veranda seina ja katuse (eterniidi) vaheline kokkupuute koht, kuna selles kohas puudub veeplekk (neeluplekk). Lumi ja vihm on sealt kindlasti sisse sadanud ja sealt võib ka maja ülemine palgirida olla veekahjustusega. Olles kergitanud natuke sokli veelauda ja eemaldanud alumist voodrilauda, tundub, et alumise palgirea puhul tuleb ebameeldivaid üllatusi. Esimese palgirea ja sokli vahel puudub nagu ikka korralik isolatsioon. On võimalik, et voodrilaua alla palgi peale on kas osaliselt või täielikult paigaldatud tõrvapapp, see on halb tolleaegne lahendus. On märgata verandaosa vajumist maja suunal. Veranda ukse ees olevat puidust treppi on mitu korda ajajooksul parandatud ja uuendatud, hetkel olev on kehvast seisust.

9. Verandapoolne idakülg

10. Lõunakülg, ärkliaken ja ärklikorruse fasaadi vertikaalselt kattev täispunn laudis

11. Eluhoone läänekülg ja ajastule mittesobiv vintskapp

12. Peauks põhjaküljel ja n-ö ajutine varikatus

2.2. Sokkel

Sokkel on laotud maakivist, vaheldumisi on graniitkivi ja paekivi. Lõunapoolse külje nurk on väljavajumise tõttu silikaattellistega uuesti laotud. Sokli peale on kantud lubikrohv, mis on tänu puuduvale vihmaveesüsteemile ja kapillaarniiskusele välja kukkunud ning praktiliselt puudub. Palju on tehtud parandustöid tsementseguga, mis ei ole sobilik maakivitöödel ja kukub mõne aastaga seinast välja. Lääne pool maja kõrval asub võlvkelder, mille peale on pandud ajutine eterniitkatus, kust omakorda jookseb vihmavesi täpselt maja vundamendi alla. Maapinna kalle on sellest kohast tugevasti maja vundamendi suunas kaldu.

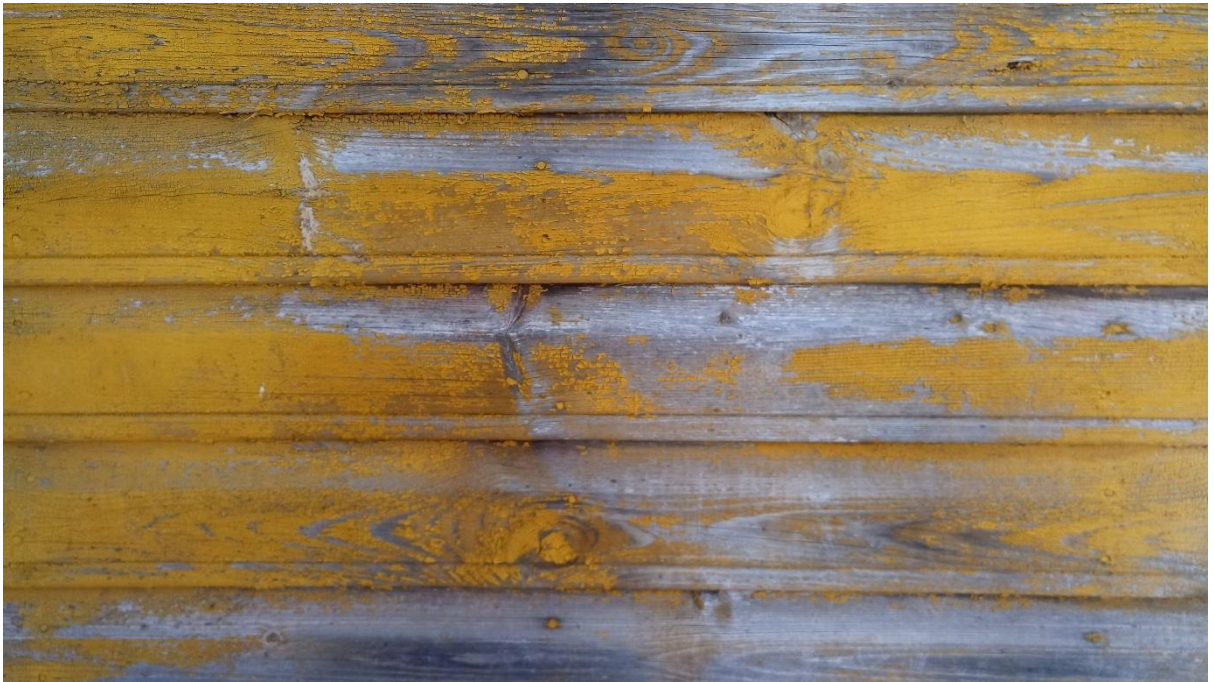
13. Kahjustunud sokkel

14. Sokli kahjustus ja põranda tuulutusava

2.3. Fassaad

Fassaad on kaetud erineva profiilinguga puitvoodrilauaga. Alumine ehk põhiosa on kaetud horisontaalselt ja laud on laiem. Teise korruse otsaviilude seina laud on paigaldatud vertikaalselt ja kitsama profiiliga. Veranda seintel, mis moodustavad poole korrapärase kaheksanurkse prisma kujundist, on vertikaalne ja kitsama profiiliga laud. Vanade piltide põhjal võib täheldada, et veranda laudis on varem paigaldatud. Veranda aknaalused on säilinud ilusa karniisiga. Fassaadi viimane värvimine leidis aset 1992. ja 1993. aasta suvedel.. Värv saadi naturaalse värnitsa ja kollase värvipulbri segamisega. Veelauad on oma aja ära elanud ja kalle on mitmest kohast seina suunas. Akende piirdeliistud on säilinud viimasest akende vahetusest ja on heas seisukorras. Peaukse ette on tehtud 2010. aastal varikatus ja treppi on remonditud tsemendiseguga. Veranda ukse kohale on samamoodi ehitatud mittesobiv varikatus.

15. Põhifasaadi horisontaalselt kattev poolpunn laudis

16. Veranda fasaadi vertikaalselt kattev täispunn laudis ja karniisiga aknaalused

2.4. Katus ja selle kandekonstruktsioonid

Majal on viilkatus, mis on kaetud eterniidiga ja verandaosa peale on juba maja ehitusel paigaldatud valtsplekk. Eterniidi alla roovituse peale on pandud ruberoid, mis ei ole mõistlik lahendus, aga on kättesaadava materjali tõttu paigaldusajale omane tegevus. Veranda katus on omapärase poolkaheksanurkse püramiidi kujuga. Katuse valtsplekk on üle saja aasta vana, aga hetkel ei tähelda vihmavee läbilaskmist, kuigi esineb seestpoolt vaadates väiksemaid auke. Eterniit on tugevalt sammaldunud tänu maja liiga lähedal kasvavale kasele ja kümme aastat tagasi maha võetud kahele kõrgele kuusele. Eterniit on muutunud küllaltki pehmeks, paljudes kohtades esineb pragusid ja naelapead on läbi eterniidi tulnud. Räästa servad on mitmest kohast katki ja vesi jookseb sealt tuulekasti. Vihmaveesüsteemid puuduvad täielikult. Harjaplekiks on alumiiniumplekk, mis on mõnest kohast lahti ja lipendab tuule käes. Katuse neelu kohtades on tsinkplekk, mis vett peab.

Katuse kandekonstruktsioon on tugev ja kuiv ning ei ole näha kahjustusi. Vihmavee kunagist läbilaskmist võib täheldada korstna ümbert. Korstna ümber on hiljem pandud korralik tsinkplekk-krae. Katuse sarikad on pooltappotsaga ja ühendatud puupunnidega. Pennid on tapistatud ja sisse on löödud puust punnid. Roovitus on eterniidi paigaldusel vahetatud. Rooviks on löödud umbes 400-millimeetrise sammuga 50 mm x 50 mm reika (pruss), mis on üsna heas seisus.

17. Sammaldunud eterniitkatus

18. Hoone chitusaegne veranda valtsplekk-katus

17. Katkine räästas ja kahjustunud tuulekastilauad

18. Pööning ja vanad ümarsarikad

19. Pooltapp ühendusega sarikad ja sisse löödud puupunn

20. Veranda pööning

21. Veranda katuse vanad ümarsarikad ja neid ühendavad puupunnidega pennid

22. Ärklikorruse laetala ja ülemise palgirea ning poolsarika liitekoht puupunniga

23. Veranda dekoratiivsed sarikaotsad

2.5. Korstnad

Eluhoonel on kaks korstent. Enda mäletamist mööda ja seda tunnistavad ka vanad pildid, olid algsed korstnapitsid karniisidega ja kaetud lubikrohviga.

Praegused korstnapitsid on 40-50 sentimeetrit altpoolt harja punastest tellistest ja ülevalt poolt silikaattellistest laotud, karniisid puuduvad. Ülevalt vaadates ei ole korstnapits seest šamott tellistega vooderdatud.

Läbi maja minevad korstnad on kuni pööninguni algselt ehitatud ja neid ei ole muudetud. Üks korsten saab alguse teisele korrusele minevast esikust ja teine saab alguse lõuna-idapoolsest nurgatoast. Toas olev korstnajaalg on krohvitud ja üle värvitud, samamoodi ka teisel korrusel olevas toas. Esikus olev korsten on krohvimata ja laotud mitte puhta vuugiga ning teise korruse toas on krohvitud ja värvitud.

24. Uus korstnapits ja allpool harja asuv korstnajaalg

25. Ärklikorrusele minevas esikus olev krohvimata korstnajaalg

2.6. Aknad

Majal on 1960-ndatel aastatel paigaldatud ühekordse klaasiga topeltpuitaknad. Kaks suuremat akent idapoolsel küljel on kolmese jaotusega, keskmised osad on haakidega. Lõunapoolses otsaseinas on kaks kahese jaotusega ja lääne pool on kaks kahese jaotusega akent ning üks sahvriaken. Põhjapoolses seinas on ainult üks väike käimlaaken. Kõikidel akendel on kremoonid. Algselt olid väiksemate mõõtmetega ja ruutudega aknad.

Need aknad olid kahese jaotusega ühekordse klaasiga topeltaknad (Lisad 24;25;26;28). Aknaaugud lõigati 1960. aastal suuremaks. Säilinud on vanadest akendest ainult lõunapoolse otsaseina ülemise korruse aken. Ülemisel ja alumisel verandal on ühekordse klaasiga ning raamiga aknad, millel on kinnituseks aknahaagid. Maja akende välimised äärelüügid on heas seisukorras, seestpoolt on need eemaldatud vahepealse remondi käigus, väljaarvatud kahel aknal. Akende veenivad ja veelauad on rahuldavas seisukorras. Veranda aknaraamid on mõningate kahjustustega, klaasidel esineb mõrasid, aga üldiselt rahuldavas seisus.

26. Kolmese jaotusega topeltpuitaknad

27. Kahese jaotusega topelpuitaknad

28. Vana ärklikorruse aken

29. Veranda aknad

2.7. Uksed

Maja tuulekoja ja veranda välisuksed on vahetatud ja erinevad algsetest. Mõlemad on soojustusega uksed. Tuulekoja välisuks on ligilähedane vanale uksele, selle kohal on kahese jaotusega aken. Siseustest on alles kolm vana ust, neist ühel on säilinud ka profiilitud laiad piirdeliistud. Mõned vanad vaheuksed on veel küünis alles. Vanad uksed on tahveluksed ja on aja jooksul saanud mitu värvikihti. Kahe ukse lävepakud on vanad, aga kulunud. Teistel on lävepakud koos ustega vahetatud. Vanade uste ukسلengid on seina sees säilinud, kindlasti on ka alles mõned laiad piirdeliistud.

30. Vana säilinud tahveluks

2.8. Põrandad

Hoone esimese korruse kolme toa põrandad on tuulutusega. Tuulutussavad läbivad soklit ja neid on iga toa põranda all kaks tükki. Põrandalaua all on laagid, mille alla omakorda on löödud must laud. Põrandalaakide vahel on soojustuseks savist ja saepurust segatud täidis ja laakide alla on maakivist laotud sammastüüpi toed. Peale on löödud 135 mm laiused põranalauad ja hiljem on peale pandud tihetate naeltega soome papp, papi peale on kantud värv.

Ühe toa põrand on 2002. aastal uuesti tehtud. Paigaldatud 400 mm sammuga ja 150 mm x 75 mm mõõtudega laagid, sinna vahele soojustuseks 150 mm kivivilla. Peale on pandud 80 mm laiune põrandalaud ning põrand on jäänud vanamoodi tuulduvaks. Köögis on maja ehituse käigus valatud tsementpõrand ja selle all asub kelder. Keldri sissepääsuks on põrandas ava ja ülestõstetav puidust luuk. Alla läheb mõne astmega puidust trepp. Tsementpõrandat katab lahtine linoleum.

Kõige suurema toa põrand oli ema ja tädi jutu järgi kaetud kuni 1961. aastani 1050 mm x 700 mm mõõtudega ja 70 mm kuni 80 mm paksusega paekiviplaatidega.

Vanaisa Kustas rääkis, et ta väikese poisina koos võõrasisa Ohtu taadiga, kahe hobusega ning vankriga, olid toonud paeplaadid Vääna paemurrust. Praegu on need plaadid alles ja paigutatud aias kõnniteeks. Toapõrandaks pandi liiva peale laagid ja selle peale põrandalaud, mis on kaetud soome papiga ja on tihedalt löödud naeltega, mille peale on kantud värv. Selle põrand soojustuse kohta puudub teadmine. Alumise veranda põrand on tehtud laakide peale pandud varieeruvate mõõtudega ja puupunnidega ühendatud laudadest. Laua laius varieerub 200 mm kuni 300 mm vahel ja sinna peale on kantud aja jooksul mitu kihti värvi. Sähvri ja käimla põrand sai uuendust 2010. aastal. Põrandaalune täideti liivaga, soojustuseks 10 mm vahtplasti ja peale on valatud 8 cm tsementvalu.

31. Veranda tuulduv puupunnidega vana põrandalaud

32. Vanad põrandalauad

2.9. Siseseinad

Hoone lõuna-idapoolset nurgatoota palkseina katab papp, mille peal on mitu kihti tapeeti. Ülejäänud esimese korruse tubades, kaasaarvatud köök, on paigaldatud 50 mm prussist karkass ja pandud peale kipsplaat, mis omakorda on värvitud ja tapeeditud. Kipsi ja palkseina vahele on pandud 50 mm kivivilla. Köögi ja paari toa kipsplaatimist tean ka mina ja olen olnud tegemise juures. See ei ole kindlasti maja ehitusaegsele ajale omane ja ehituslikust vaatevinklist äärmiselt ebasobiv ehitusviis. Seinte palkide vahed on täidetud linatakuga. Köögi palkseinad, kaasaarvatud servatud lauast löödud lagi, on üle lubjatud. Sahnri seinad on katteta ja palgid on nähtavad. Palgid tunduvad üsna heas seisukorras, kuigi esineb puukoi ehk toonesepa lennuavasid. Mingil ajal on palgid töödeldud linaõliga.

33. Papi ja tapeediga kaetud toasein

34. Kipsplaadiga kaetud toasein

35. Kipsplaadiga kaetud köögisein

36. Kipsplaatsein ja hetkel mittetoimiv kamin

37. Sahnri ilma katteta vana originaal palksein ja akna tenderpost

2.10. Laed

Kõigi esimese korruse tubade, teisele korrusele viiva esiku ja veranda laed on kaetud vanade laelaudadega. Lauad on 100 mm laiad ja profiilinguga. Profiili laius on ühel laual 50 mm, jättes mulje, et tegu on ühe kitsa lauaga. Lagesid katab valge värv. Võib arvata, et laelaudade alla on löödud n-ö must laud. Köögi lage katab lubjatud servamata laua peale löödud vineer, mis omakorda on peale saanud värvi.

38. Profiilitud vanad laelauad

39. Musta laua peale vineeriga löödud kõõgilagi

2.11 Küttekolded

Algselt olid mõlemad esimese korruse kaks suurt ahju pottidest laotud, nendest kahjuks ei ole ühtegi säilinud. Nende asemel laoti plekk-kestaga ahjud. Suure toa ja köögivaheline ahi on valmistatud 1965. aastal ja teine läbi kolme toa olev ahi on laotud 1957. aastal. Ahjud on hetkel heas seisukorras. Ärklikorrusel lõunapoolses toas on alles 1930. aasta paiku valminud ümar plekk-kestaga ahi, see hetkel kasutust ei leia ja vajab remonti. Teises ülemises toas oli vana malmahi, selle võttis kaasa vanaonu Kaarel, kes kolis Tallinna. Hiljem ehitati sinna asemele plekk-kestaga ahi aga see lõhuti välja vahepealse remondi käigus 2000. aasta alguses. Hetkel puudub seal küttekolle.

40. Läbi kolme toa olev plekk-kestaga ahi

41. Krohvitud korstnjalg ja selle kõrval plekkahi

42. Ärklitoas olev ümmargune plekk-mantliga ahi

43. Köögi ja suure toa vaheline plekk-kestaga ahi

3. VÄÄRTUSED

Kultusekivide rohkus üsna väikeses piirkonnas, üks neist paikneb Kiisa talu maadel, annab kinnitust muinasasula paiknemisest Valingu ja Aila külas.

44. Talukoha juurde kuuluval maatulundusmaal Kesapõllul asuv kultusekivi

Aila külas on talude paiknemine säilinud ehedal kujul oma algupäras, mis on iseloomulik vanadele Eesti küladele. Talude ümber paiknevad põllud, säilinud metsaheinamaad ja metsatukad lisavad silmailu. Inimesed on vahepeal ära käinud, siis tagasi tulnud oma koju ja juurte juurde, elavad ja kasvatavad siin oma lapsi. Korrastavad hooneid ja on sidunud oma elu ja ameti oma koduga. Seda kõike on tehtud põlvest põlve. Ümbruskonda ei ole jõutud veel ehitada uusi elumaju, mis rikuks vana kooslust. Aila ja Valingu, ka naaberkülad Jõgisoo ja Tuula on pika ning väärrika ajalooga.

Kiisa talu on üks nendest taludest, mis on hea näide 20. sajandi muutustest Eesti maa- ja taluarhitektuuris. Säilinud on tsaariajal ja Eesti Vabariigi algusaastail ehitatud hooned, mis moodustavad ümber õue ringikujulise hoonete ansambli. Uue ja suure elumaja planeering ning

ehitus annab tõestust eesti talupoja püüdlustest väarikama, targema ja rikkama elu poole. Kõik toad on läbikäidavad, avades kõikide tubade ja teisele korrusele mineva esiku ukсед, saab jalutada ringiratast läbi maja. Talukoht kui tervik oma väarika ajaloo, elumaja ning kõrvalhoonetega on hindamatu väärtusega. Majas on olemas palju vana, kaasaarvatud omaaegne tubade planeering, mida on võimalik restaureerida ja renoveerida, säilitades ajastutruu silmailu ning kasutuse.

4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD

1. Soklil on kivivahed algsest lubimördist tühjaks jooksnud ja vahepealne parandus tsementseguga on lahtine, see tuleb täielikult eemaldada ja puhastada. Kivivahed peaks väikese tsemendisisaldusega lubimördiga täitma/vuukima. Sellist töömeetodit olen kasutanud maakivist laut-tallhoone taastamisel. Võib-olla on mõistlik sokkel üleni üle krohvida. Üle tuleb vaadata põranda tuulutusavad. Veelaud tuleb kõikjal välja vahetada.

2. Kuna on soov teha hoone aastaringselt elamiseks, siis tuleb see võimalusel soojustada. Laudise alla on arvatavasti osaliselt või täielikult pandud murettekitav tõrvapapp, need tuleks eemaldada, seejuures laudist võimalikult vähe kahjustades, mis on keeruline protsess, sest omal ajal kasutati laudade kinni löömisel võrdlemisi pikki naelu. Lauad tuleks puhastada vanast värvist ja katta uue soovitatavalt linaõlivärviga.

3. Alumise palkirea olukord on tõenäoliselt kehavõitu. Kahjustunud palgid tuleb plommida või täielikult vahetada, tungides tungrauaga maja üles. Seda tööd olen teinud aidahoone alumiste palkide vahetamisel. Maja soojustamisel tuleb mõelda võimalikult naturaalse materjali valikule ja selle kihi paksusele. Soojustus paigaldada puitkarkassiga ja peale panna taastatud voodrilaud.

4. Verandaosa ei ole mõtet soojustada, kuna see leiab kasutust ainult suveperioodil. Laudis koos karniisidega aknaalustega tuleb puhastada ja värvida.

5. Välisukse ja verandaukse kohal olevad praegused varikatused tuleb eemaldada. Hiljem teha uued ja hoonega kokkusobivad varikatused, et kaitsta uste kahjustumist vihmavee ja lume poolt.
6. Nõukogude ajal katusekatteks peale pandud eterniit koos selle all oleva ruberoidiga, tuleb täielikult eemaldada. Algselt peal olnud tsementkivikatust ei ole mõistlik uuesti taastada ja tuleks valida võimalikult ajastutruu katusematerjal. Tsementkivi oli ilmselgelt majale koormav ning põhjustas oma raskusega väljavajumisi hoone seintes ja soklis. Katusematerjaliks võiks kasutada näiteks valtsplekki, mis on katusekonstruktsioonidele ja hoonele kergem ning talutavam. Muidugi tuleb lähtuda ka finantsilisest olukorrast.
7. Otsaviilude ja tuulekasti lauad on kahjustunud või puuduvad üldse. Tänu rähnidele ja katkisele räästale on nii mõnestki kohast jooksnud vihmavesi tuulekasti. Kindlasti on seda mõjutanud vihmaveesüsteemide täielik puudumine. Tuulekasti lauad tuleb asendada uutega.
8. Vihmaveesüsteemid tuleb täielikult välja ehitada, et juhtida sademevesi hoone vundamendist eemale.
9. Aknad tuleks vahetada ja uued valida tuginedes originaalidele, aknaavad teha vanade eeskujul väiksemaks. Idaküljel paiknevad kolmese jaotusega aknad asendada kaheks erinevaks iseseisvaks aknaks, aknaraamistik teha vastavalt algsele. Verandaaknad teha uued ja vastavalt originaalidele väikeste aknaruutudega.
10. Kuna algselt olid ilusad karniisidega korstnapitsid, siis kindlasti võimalusel vanade eeskujul uued laduda ja teha originaalilähedased uued karniisid. Praegusel katusel oleval keskmisel korstnapitsil on täheldada pragusid ja on liiga madala kõrgusega, see tuleb uuesti laduda.

11. Tuulekoja välisuks on küllaltki originaali lähedane ja heas seisukorras. See tuleb vanast värvist puhastada ja katta uue linaõlivärviga. Või soovitavalt teha tahvelduskujundiga ja soojustatud uus uks. Ukse kohale teha uus varikatus. Kuna veranda leiab kasutust ainult suvekuudel, siis praegune soojustatud välisuks tuleb välja vahetada ja teha vastavalt originaalile uued kahese jaotusega kitsamad klaasidega ukсед. Soovitavalt paigaldada ukse kohale ajastutruu varikatus.

12. Kolm vana siseust säilitada ja korrastada. Kipsplaatseina eemaldamisel ja vanade uste tenderpostide välja tulekul eemaldada ajutised ja kitsamad vaheuksed. Võtta uuesti kasutusse mõned vanad säilinud originaaluksed.

13. Siseseintest eemaldada kipsplaat ja sinna alla pandud 50 mm kivivill. Välja tulnud palkseinad puhastada. Osa palkseintest jätta nähtavale ja töödelda linaõliga. Pooltele seintele paigaldada pilliroost valmistatud roomatt ja see siis krohvida lubikrohviga. Krohvseinad kas värvida valitud tooniga või soovi korral tapeetida.

14. Lõuna-idapoolses nurgatoas tuleb kindlasti põrand üles võtta, sest on täheldada välisseinte suunal tugevat põrandalangust/vajumist ja peal käies on tunda kerget õõtsumist. Vahetada toas põrandalaagid, soojustada ning restaureerida vanad põrandalauad.

Sama soovitus kehtib ka kõige suuremale põhja-idapoolses toas paiknevale laudpõrandale.

15. Tubades tuleb säilitada profiilitud laudisega kaetud laed. Köögilaest tuleb eemaldada ülevärvitud vineer ning paigaldada tubades oleva samasuguse profiilinguga laelauad. Sahnri ja tuulekoja laest eemaldada vineer ja paigaldada laelaud. Teisele korrusele minevas esikus on sama laudis, mis tubades ja see tuleks säilitada. Mäletamist mööda peaks olema alles veel tubades kipsseina vahel vanad laeliistud, kipsplaadi eemaldamisel kindlasti need säilitada.

16. Plekkahjud lasta üle vaadata pottsepal. Lähtudes nende seisukorrast, valida mõistlik lahendus ja vajadusel lasta teha originaalilähedased uued, kasutades vana plekkmantlit. Võib ka mõelda algselt olnud glasuurpottidest ahjude uuesti ladumisele. Köögis olev pioneeripliit tuleks asendada ajastutruu glasuurpottidest pliidiga koos selle taga oleva soojamüüriga.

KOKKUVÕTE

Kiisa talukoht on olnud alates 1900 aasta algusest minu esivanemate ja üksikute sugulaste valduses.

Tänaseks on järg minu kätte jõudnud ja loodan, et see jääb ka edaspidi vähemalt lähisugulastele, kes oskavad hinnata esivanemate tööd ja tehtut. Olen enda poolt kõikvõimaliku andnud ja soov on seda edaspidigi teha, renoveerides Kiisa talu ehitiste ansamblisse kuuluvad hooned. Talukoht on omane ja eeskujulik näide Eesti taluarhitektuurist. Hoonete säilimise seisukohast on kõige mõistlikum nende igapäevane kasutus, mis hoiab ja päästab need lagunemisest ning kadumisest tänapäeva Eesti maaelu pildist. 1922. aastal valminud eluhoone on ehe näide sellest, kuidas jõukamad talupojad hakkasid ehitama rehielamute kõrvale uusi elumaju.

Talu hooned on tulnud läbi pika ajaloo, saanud erinevaid ajajärgule omaseid uuendusi ja lisatud on mõnedki mittesobivad detailid. Hoone on siiski üsna ajastutruu ja on võimalik ta restaureerida ja renoveerida vastavalt tänapäevastele elutingimustele.

KASUTATUD ALLIKAD

Arhiiviallikad

Tallinna Linnaarhiiv, fond 467, nimistu 1, säilik 334. Koopiad (Lisad) tehtud 3. september 1999.a.

Eesti Riigiarhiiv, ERA 36.3000.90. Koopiad (Lisad) tehtud 26. veebruar 1991, nr. 7-12/T-194.

Eraarhiiv. Koopiad k.a fotod autori ja talukoha omaniku valduses.

Internetiallikad

Kiirpäring maakatastrist 72701:003:0031; 72701:003:0029. Maa-amet
<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/maainfo>

E-kinnistusraamat

<https://kinnistusraamat.rik.ee/Dokumendid.aspx?c=MinuKinnistud&kadasterAadress>

Hoone 116020784 / Ehitis. - Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/mybuildings>

Eesti.ee - <https://www.eesti.ee/eraisik/et/artikkel/eluase-ja-keskkond/eluasemega-kaasnevad-teenused/elukoha-registreerimine>

Maaleht.ee Saue valla servamõisade värvikas ajalugu,
<https://maaleht.delfi.ee/artikkel/71686467/saue-valla-servamoisade-varvikas-ajalugu>

Publitseeritud allikad

Heiki Pärdi, Eesti talu, Uuem taluarhitektuur 1850-1950.

Heiki Pärdi, Eesti talumaja lugu, Ehituskunst ja elu 1840-1940.

Julius Põldmäe, Märkmeid Keila kihelkonnast ja Saue vallast – AS “Infotrükk” Tallinn 1993.

Anu Saluäär-Kall ja Harjumaa Muuseum, Ado Kõögardali päevaraamat 1944-1949.

Väärtused vanas maamajas, koostanud Nele Kangert, Kaidi Karine ja Rasmus Kask.

Hanno Ojalo, Laskurkorpus 1942-1945, Pikk teekond Velikije Lukist Kuramaani.

Hanno Ojalo, Velikije Luki lahing, Eesti laskurkorpus võitluses Velikije Luki pärast 1942-1943.

Suulised allikad

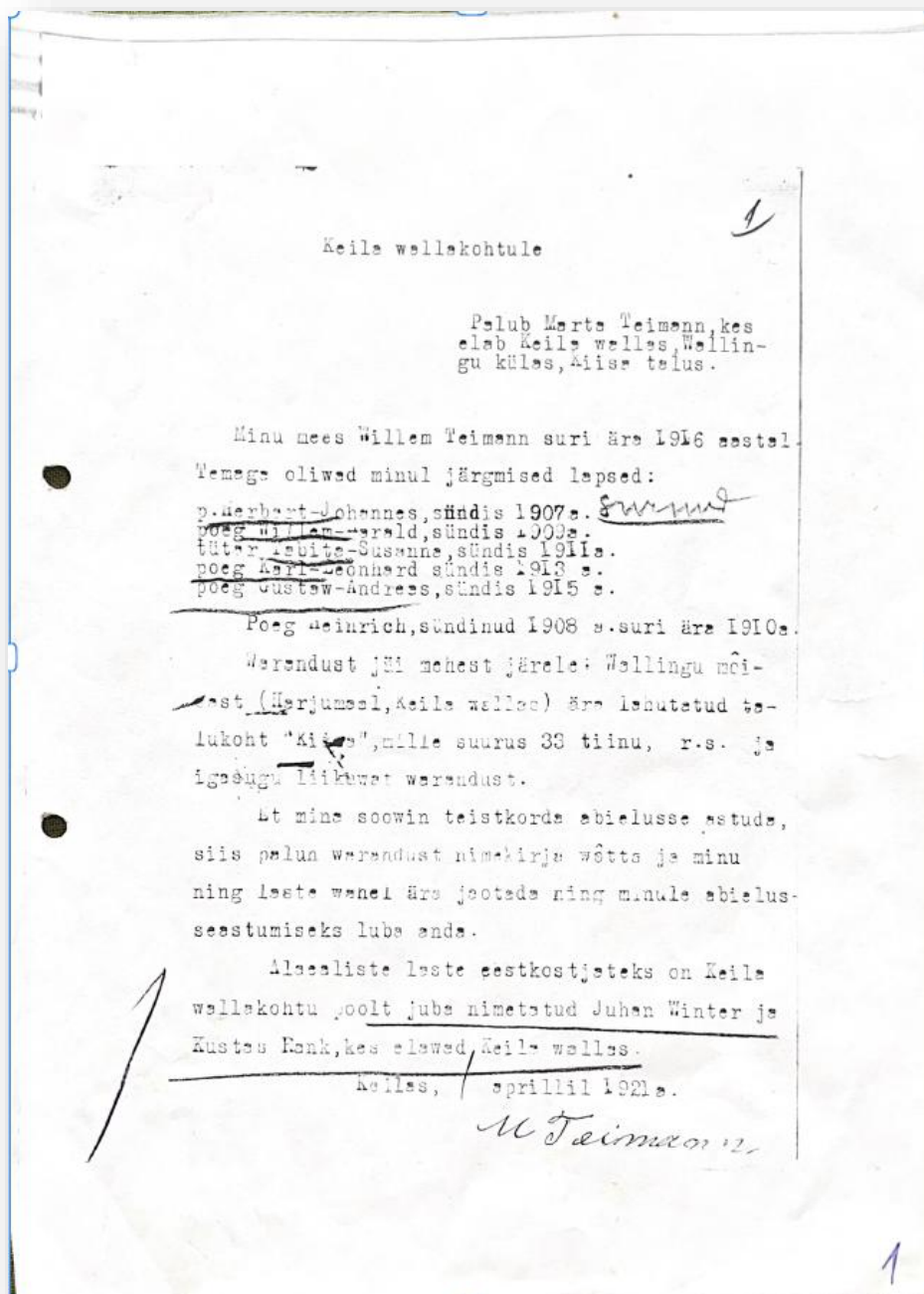
Kustas Kesa ja Linda Kesa suulised jutustused ja mälestused.

Lii Sepp ja Ene Kesa suuline ja kirjalik intervjuu. Küsitles autor, ajavahemik varieeruv.

Autori ja omaniku mälestused ja meenutused.

LISAD

Lisa 1. Martha Helene Teimanni avaldus vallakohtule

Lisa 2. Willem Teimanni järelejäänud varanduse nimekiri

3

Nimekiri.

Selle varanduse peale, mis sõjas kadunud jäänud Willem
 Willem p. Teimannist järele, ja mis Keila vallakohtu poolt
 nime kirja võetud 5. April. 1921 a.

Nr järg	Varanduse nimetus	Stk	hinna	arv	pen
1.	Kattingu mõisast võetud kütteks taluõht, "Müüa" 33 ts. juba soga. Selle mõisast on jäänud Põõdõist ehitatud kargalane 1 Aedad ühes kivega 1 Suuri koiu küttes 1 Vähenad 4 Kõrvalmõisad järele 1 50000				
2.	Kõrvalmõisad 1 10000				
3.	Lüpsi Lehmased 3 20000				
4.	Sega, küttes 1 3000				
5.	Kõrvalmõisad Lehm. murend 2 1000				
6.	Uhe aastane lehm murend 1 500				
7.	Sega 2 1500				
8.	Kõrvalmõisad 2 600				
9.	Tallid 2 100				
10.	Kõrvalmõisad murend 1 5000				
11.	Kõrvalmõisad murend 1 400				
12.	Põõdõist küttes murend 2 1500				
13.	Kõrvalmõisad 3 1000				
14.	Kõrvalmõisad murend küttes 2 75				
15.	Kõrvalmõisad murend 1 1000				
16.	Kõrvalmõisad murend 1 500				
17.	Kõrvalmõisad murend 2 100				
18.	Kõrvalmõisad murend 1 50				

3

Lisa 3. Willem Teimanni järelejäänud varanduse nimekiri

19	Leppa väljalõuts	1	60
20	Hobuse viistad	1	200
21	Nõgakerstad	3	150
22	Poniku orgid	2	50
23	Kasima küla	2	50
24	Leina kang	1	40
25	Kerukas	1	50
26	Täina laud	1	50
27	Aladu pööru	2	200
28	Fööli	2	50
29	Elajõelikuise palgi	100	1500
			<u>98.725</u>

Selle nimekirja järel varandus №1-29 o
 nimetatud 1920 a. järele. Summa üheksa kümne
 kaheksa tuhat jellefada kakskümne viis
 marka.

Kokku elimesse J. Tiernelt
 Luge W. W. W.

Olen selle nimekirja järel varanduse
 all üles on tähtsustatud üheksa kümne kahe
 tuhande jellefada kakskümne viis marka
 on nimetatud oma kogu alla võtnud.

Selle varanduse raiskamise taga
 järele on minale kuulutatud.

M. Teimann.

Lisa 4. Martha Helene nõuandja määramine

on
2
25/

4

Protokoll.

1921 a. 19 aprillil ilmus Keila wallekohtusse
Marta Teimsnn, Willemi lesk, kes elab Keila wallas
Wallingu külas, Kiise talus ja palus enesele nime-
tada nõuandjaks Hans Willemi p. Teimanni, kes elab
Keila wallas, Kumma külas, Laiatee talus.

M. Teisnann.

Kohus m ä ä r a s: Hans Willemi p. Teimann
lesk Marta Teimanni nõuandjaks nimetada. -

Kohtu esimees *J. Tierselt*

Liikmed *K. Tietz*
H. J. J. J.

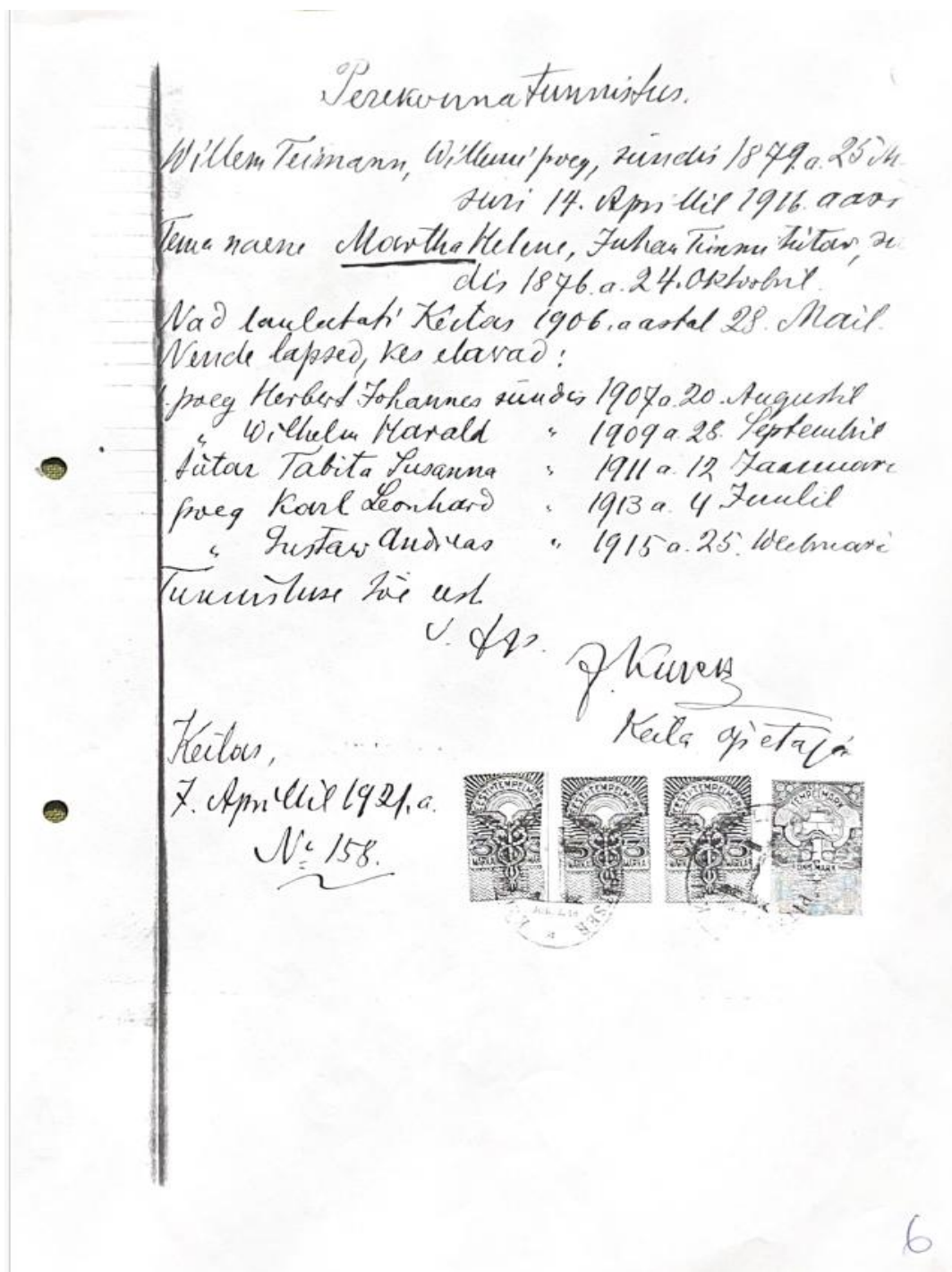
Sekretär *R. Kervet*

Määrust kuulsin 19 aprillil 1921 a.

M. Teisnann

5

Lisa 5. Willem ja Martha Helene Teimanni perekonnatunnistus

Lisa 6. Talukoha kinnitamine Willem Teimanni nimele

K. H. Jaakson
Linna-Haapsalu
(repost) Jaaskond
1. aprillil 1921.
Nr. 757.
Tallinn.

T U N N I S T U S.

See tunnistus on Tallinna-Haapsa Kreposti jaoskonnast selle üle wälitud, 1) et Welinguse mõisast, Harjumaaeraldatud talu maakohst "Kiisa" (kre 269), 33 tiiru 2310 ruut sülde suumärtsil 1907a. Willem Willem'i poja Teimann'i nime peale kinnitatud ja mists wõlgadege koormatud on:

a) 14 detsembril 1872a. ja 3 oktoobril 1888a. Eestimaa Maade Krediit-Seltsi kogusummas	1120
b) 1 märtsil 1907a. Diedrich Dekken'ile	2163

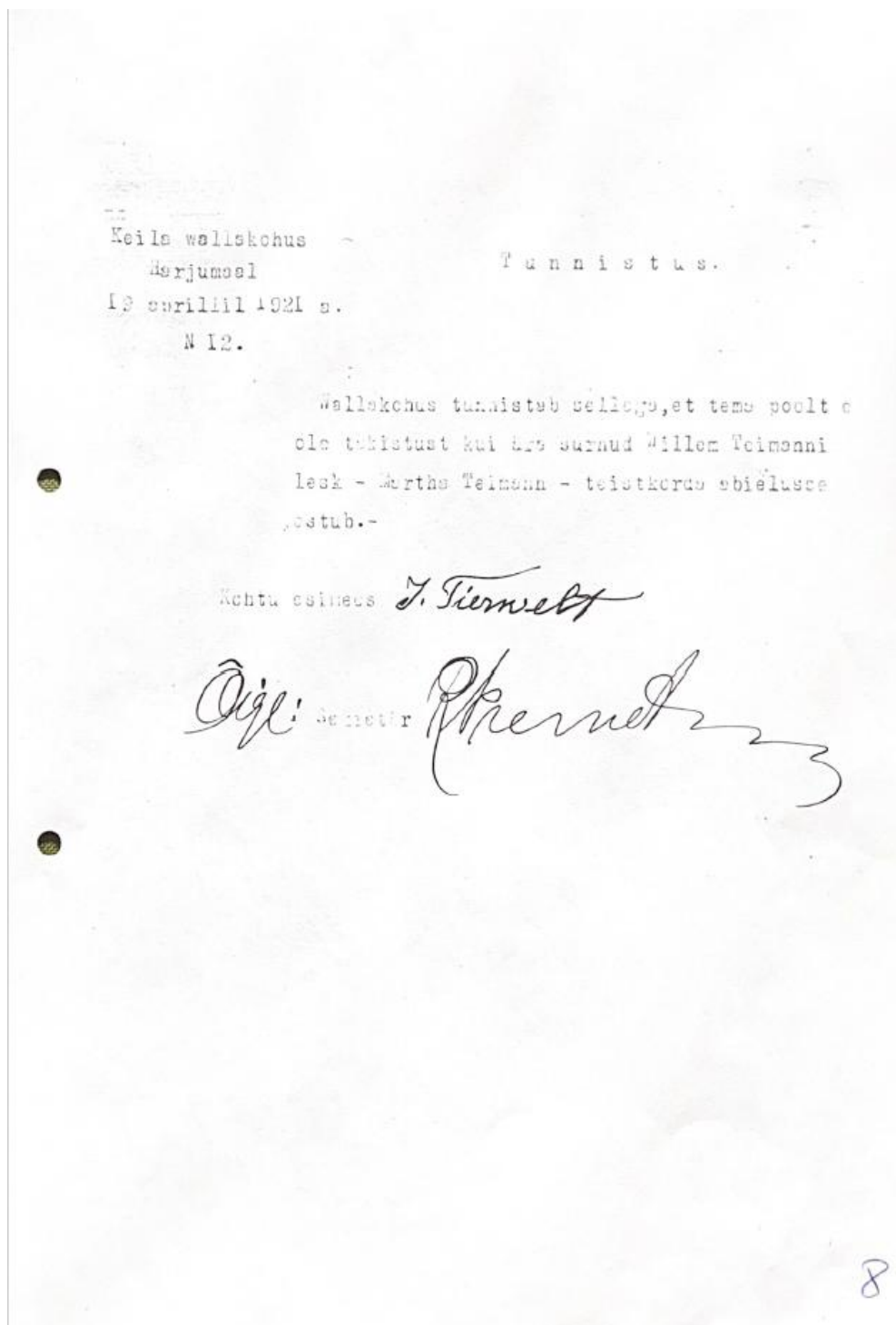
2) et selle maskopa wiimane oma
mise hind 3000, rubla suur on.

Tempelmaks, 10 marka ja kantsele-
lin 15 marka on sissenõutud.

Kreposti jaoskonna Ülem. 2. 2007

Sekretär: *Maximilian D.*

Lisa 7. Vallakohtu tunnistus. Lubada Martha Helene Teimannil teiskorda abiellu astuda

Lisa 8. Vanima poja Herbert-Johannes Teimanni avaldus päranduse tombu hooldajate määramiseks

Teie vastelaste kohtule

Herbert Teimanni, elukoht
Vallingu kogukonnas, Kiisa
tänavas.

Avaldus.

Minu sellega surnud Villem Teimanni pärandus
tombule hooldaja määrata. Kandidaatsiks sead
ma hrr August Juhani p. Tiirvelti, kellel
on vastav kogukonnapäevade saavutatud

Herbert Teimanni

2. veebruar 1928 a.

Lisa 9. Päranduse tombu hooldajate määramine

Keila walla hoolekande kohus omal awelikul
kohtu istangul 2 weebruaril 1928 aastal Keila walla-
majas järgmises koosseisus:

Kohtu esimees Juhan Tierwelt.

Liikmed Juhan Winter, Johannes Luurmees, Woldemar
Nugis ja sekretääri Kerl Wasko juuresolekul wastes
läbi surnud Willem Teimann'i pärija Herbert Teimanni
palwe hooldaja määramise asjus surnud Willem Teimanni
päranduse tombule.

Palwet läbiwsadates kohus

m ä ä r a s:

surnud Willem Teimann'i päranduse tombu hooldajeks
August Juhani poeg TIERWELT'i, kes elab Keila wallas,
Walingu kogukonnas, Kokka telus.

Kohtu esimees *J. Tierwelt*

Liikmed: *N. Nugis* *J. Luurmees*
J. Winter

Sekretäär *K. Wasko*

Lisa 10. Päranduse tombu hooldaja J. Treiwelt

Keila walla
hoolekande kohus.

Harjumaal.

2 weebruaril 1928 s.

N 221.

Tunnistus.

Keila walla hoolekande kohus tunnistab sellega, et selle kohtu määrusega 2 weebruaris 1928 aastast on surnud Willem Teimann'i päranduse tombu hooldajaks määratud August Juhani poeg TIERWELT, kes elab Keila wallas, Wellingu Ko.ks talus.-

Kohtu esimees

Sekretäär

11

Lisa 11. Martha Helene kohustuste võtmine, nende hulgas uue maja ehituse kohustus

Kerta kallakshutale.

21. 11. 38

Kerta kallakshutale otsusega määrati, misel
surunud Willemi Tõimäe parandustööde hoolde
kõik. Warandus arub Kallaku küla, talunimetusega
„Küsa“. Eritatist siin juures aruande lehed
nimetatud parandustööde seisukorra üle, leian
tarvilikuks seletuseks alljärgnevad juured
lisa: Kõik kohustused, mis surunud Wille
Tõimäe leon, praeguse abi elu järgi Marta Rau
enda peale võtnud, vaata protokoll 19 apr. 1921.
nii kui alaealiste laste eest kasvatamine ja kas-
tamine, uue maja ehitamine, talu korrastoid ja
on kõik ausasti täidetud. Peale poegad
Herberti ja Willemi; täiealiselt saanud
kassasid viimased iseseisvalt majapidamist
juhtima, mille suhtelised olid karras ja k-
ramisel pidamine. Eelnimetatud poeg, Herbert,

Lisa 12. Willem Teimannist järele jäänud vara

10

Teade Willem Teimannist jäänud vara seisukohi
 leita valla kohta poolt 5 apr. 1921a koostatud varanduse ni-
 kirja järgi 1 s.o. hooldekausele aja algul:

Aktiva	Summa E.mrk.	Passiv	Summa E.mrk.
Kallasvara	48.725.	Maavala:	
Kinnisvara	50.000	1) 14 Oct. 1972 ja 6 Oct. 1833a Zest. ma- maade kredüt seltsa la. kogus =	168
		summas 1120 rbl =	
		2) Märtsil 1907a Friedrich Seren'ile 2163 rbl 05 kp =	3247
		Kõlgadest vaba vara	93.800
Kokkuga E.mrk.	98.725.	Kokkuga E.mrk.	98.725.

Märge: Et valla kohta poolt maahind tähelepanuata, jät-
 tema poolt koostatud nimekirja, - siis on ülalnimäida
 "Kinnisvara E.mrk 50.000" - ainult koonete hind tähe-

Kalling 20 märts.
 1921e.

C. Siervelt.

13

Lisa 13. Willem Teimannist järele jäänud vara

Aruanne

surunud Willem Teimannist järele jäänud var-
duse kohta, millises seisukorras see tänasel po-
20 märtil 1935 a, minu poolt toimetus ülevaatuse.

Varanduse nimetus	Ara.	Väärtus		Märked
		Kr.	S.	
a) Kiirivara				
Hallingu mõisast aralohutud				
talukohal "Küsa" - 33 des. 23102.5 = 33,9%.				
Elumaja, puust, kivi- ja raud- Kr. 3000				
Raudkivi- ja raudlaud				
Aidad, kivi- ja puust				
2 suurt kivi- ja kivi- ja puust	" 450.	3450.	-	p. 3-8 m. velli- poolt hinnat 50.000 k. m. m. koonete van- miseret mah- tud 5000,5 m.
4 väikemat kivi- ja puust				
Wihllemise saun, puust				
<u>Hallustara:</u>				
Tööhobuseid	2.	200.	-	
Lüpsi lehm	6.	300.	-	
Sugupull, noor	1.	20.	-	
Kahe aastaseid lehm mullikad	1.	20.	-	
Ühe aastase lehm mullikad	1.	10.	-	
Siga	2.	30.	-	
Vanu lambaid	2.	16.	-	

Lisa 14. Varanduse nimekiri

Järg nr	Varanduse nimetus	Ar	Väärtus		Mär
			Kr	S	
8.	Tallesi	1	1	50	
9.	Heinastiidu masin	1	25	-	
10.	Hobuse loorika	1	10	-	
11.	Raudtelgetiga tööraukerid	2	17	-	
12.	Repesi	2	12	-	
13.	Sakrasi	2	17	-	
14.	Tuulimasin	1	6	-	
15.	Vedruisese	1	5	-	
16.	Haukmoõrke	1	100	-	
17.	Raudpulkadiga puuõrke	2	2	-	
18.	Sepa kruustang	1	3	-	
19.	Sepa ventilatsioon	1	1	-	
20.	Hobuse rüütsid	2	10	-	
21.	Niljariistad	3	1	50	
22.	Sõnnikuharjad	3	1	50	
23.	Kõrma kõi	2	4	50	
24.	Heina harg	1	50	-	
25.	Kirves	1	1	00	
26.	Sõõma laud	1	1	50	
27.	Kõedu padras	2	2	00	
28.	Toolid	6	4	00	
Kokku vallasvara ko. 822.				-	
Kinnisvara				3450	
Kõikse ühe arvumole lehe järgi				1.40	

Lisa 15. Pärja Villem Teimanni pärandus üle võtmise tombu hooldajalt J. Treiwelt'ilt

24
Nr. 11.

Protokoll.

193. aastal sept kuu 3. päeval, kell 13.00 Teila
 vallakohus Teila vallamajas
 esimehe V. Sugi
 liikmete J. K. Kõrreli ja J. K. Luumäe
 ja kirjutaja J. Mõttuse koosolemisel oma
 aval. istungit, arutades surm. Villem
 Teimanni pär. hüllemise asj.

Kohtusse oli ilmunud: pärja Villem Teimann
 ja sellest J. Treiwelt, kes esitas
 Kõrreli jõe. Kõrreli sõnuse aru
 26. veebr. 1933. aastast, millest nähtub
 et Villem Teimann on kinni
 pidatud Kõrreli valla ainsas
 V. Teimann kinnitab, et Kõrreli
 valla on temal käes. Kõrreli
 J. Treiwelti vastu nõudmis
 ei ole. Palub asj. ära lüüa.

J. Treiwelt. V. Teimann

28

[illegible]

Protokoll.

(02) 1921. a. 19. aprillil filmusid "Kalle" wille Kõttusse ära surnud Willem Teimanni lesk Marthe Teimanni ja tema poja, tema nõenda ja Hans Willem Teimanni ning aldislaste laste Herbert-Johannesse, Wilhelm-Herald, Teibits-Susemme, Karl-Leonhard ja Gustaw-Andresse kasseeestkostjad Juhan Wüster ning Kustas Rank, kes seletasid, et nemad on enda wahel järgmise Willem Teimanni waranduse, jaotuse kawa walmistanud, mille kinnitamise korral wõimalik oleks lesta Marthe Teimannile lüha anda teistkorda abielusest setuda.

Waranduse jaotusekawa on järgmine:

1/ Willem Teimannist jäi järele ootatud talukoht "Kiise", mille suurus 33 tiinu ruutsuldadeks ja liikuw warandus, mis Keila walekohtu poolt 5. aprillil 1921. a. nimikirja wõetud:

2/ Lesk Marthe Teimann ütleb ennast oma esimese mehe Willem Teimanni liikumata ja liikumise waranduse (p. l. niuete) püramise õigusest lahti;

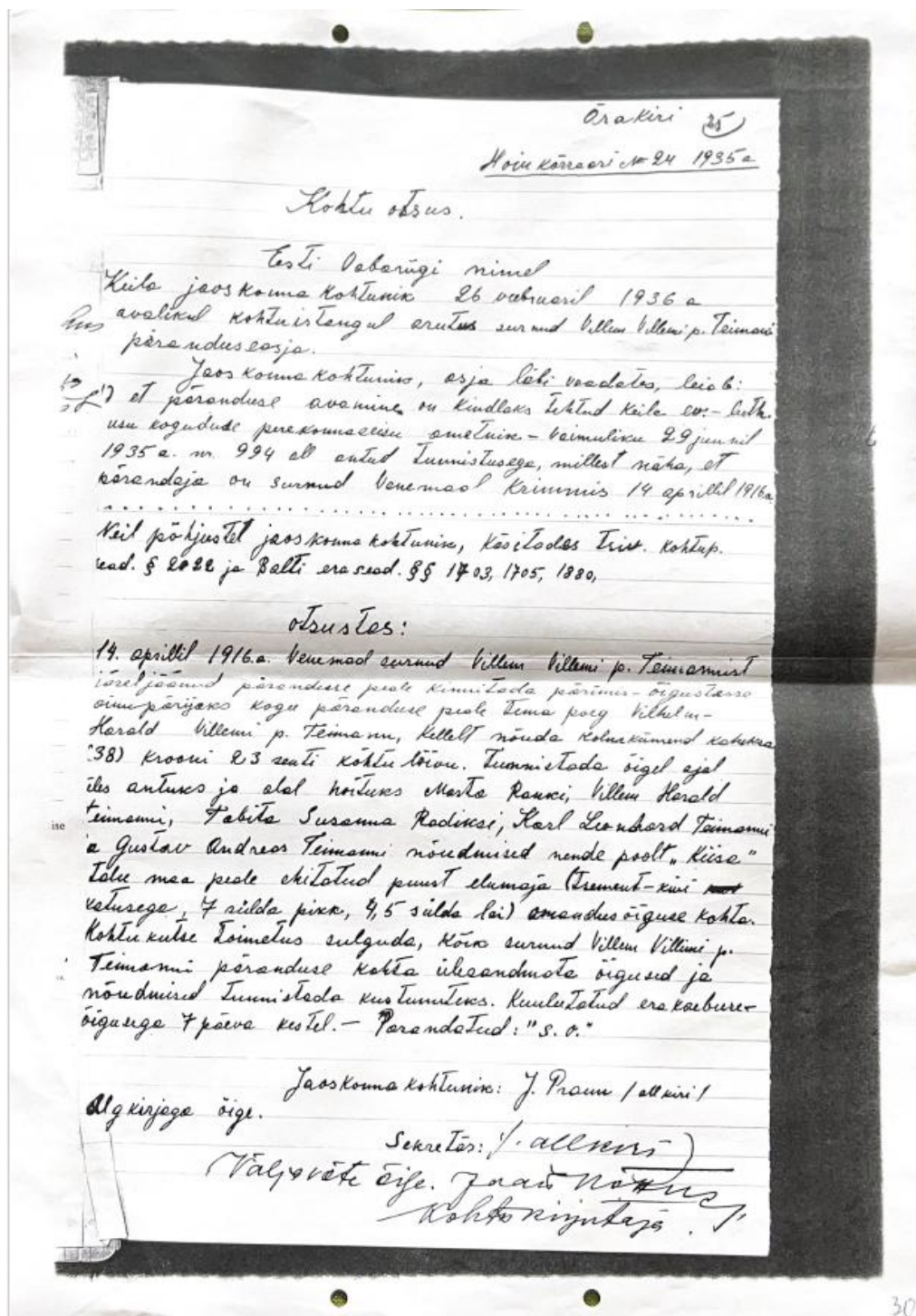
3/ p. l. nimetatud liikumise liikumata warandus antakse praeguse kawa kinnitamiseest arwates Marthe Teimannile, kätte, koguata, kuni poeg Wilhelm-Herald Teimann täiealiseks saab. Selle waranduse kasutamise ette Marthe Teimann renti ei maksa, kuid kohustab ennast oma esimesest abielust lapse koheselt kaswatama, koolitama ja ülewõlpidama. Riigi, kogukonna ja kõik wõelikud maksud ja wõla protsendid Kiise koha järele jääwad Marthe Teimanni kanda ja Marthe Teimann tasub 5 aasta jooksul "Kiise" koha peale krepoteeritud wõlad ära;

4/ Tarwitada seedud liikumata warandust ei wõi Marthe Teimann wõhendada, niisama ka nende wõartust;

5/ Koha ja koha hooned kohustab Marthe Teimann korras pidama ning wõtab endale peale oma elumise ehitamise Kiise kohale;

6/ Kui poeg Wilhelm-Herald Teimann täiealiseks saab, läheb Willem Teimanni warandus ja koha peale uuesti ehitatud hooned terwelt nimetatud Willem Teimanni lastele üle, kuni Marthe Teimann selle ette, et tema mehe liikumata ja liikumise waranduse pärimisest ennast lahti ütleb, nõnda suure summa raha saab, mis wõtab sellele kasse koheselt (200) puuda rukkhi hinna eest. Kui aga Marthe Teimann on koha peale uue elumise ehitanud ja selle korralikus

Lisa 18. Kohtuotsus. Villem-Haraldi Teimanni määramine varanduse ainupärijaks

Lisa 19. Kustas Kesa päring Eesti Riigiarhiivist

EESTI RIIGIARHIIV
ARHIIVITEATIS

1991 03 26 № 7-12/T-194
Teie avaldus 1990 11 08

203053 Harju maakond
Keila s.jsk. Valingu
Lp. Kustas Kesa

Riigi Statistika Keskbüroo arhiivifondi dokumentides -
9.juunil 1939.a. koostatud talundilehes on märgitud, et

T a l o m a a (Talumaa), Vello

omas ainuomandi alusel Keila vallas talundi "Kiisa" ("Kiisa
Nr.10") suurusega 37,10 ha, sellest põllu-aiamaa alaline 11,20 ha.
heinemaa looduslikus seisundis 17,30 ha, karjamaa kultuurseisun-
dis 3,0 ha ja looduslikus seisundis 4,40 ha, muu maa 1,20 ha.

Talundihooned:

elumaja - 1 (ehit.1922.a.),
sõnnikulcutu - 1 (ehit.1908.a.).

Talundihooned koosnesid 6 ehitusüksusest.

Talundi rahvastik:

Vello Talumaa (29 a.) perekonnapea,
Leida Talumaa (27 a.).

Talundit iseseisvalt pidanud 3 aastat.

Alus: F.1831,n.1,s.3308,1.43.

Arhiivis ei leidu andmeid "Kiisa" talundi kuulumise kohta
Talumaa, Villemile ning selle üleandmise kohta Kesa, Kustas
Villemi p.

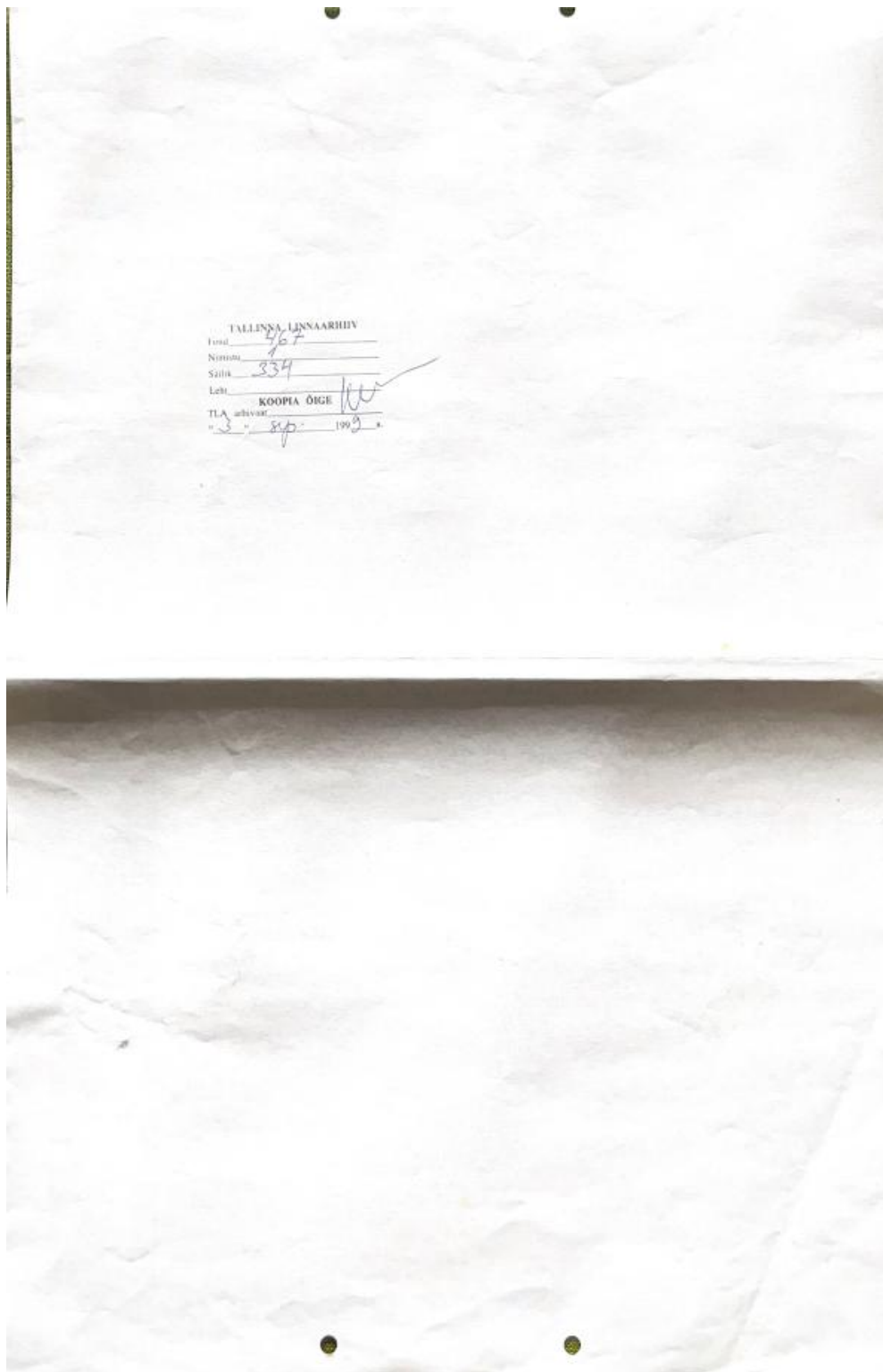
Direktor
I kat.arhivist

H.Valmsen
A.Nigul

(37)

ERA 36. 3000. 90.

Lisa 20. Tallinna Linnaarhiiv

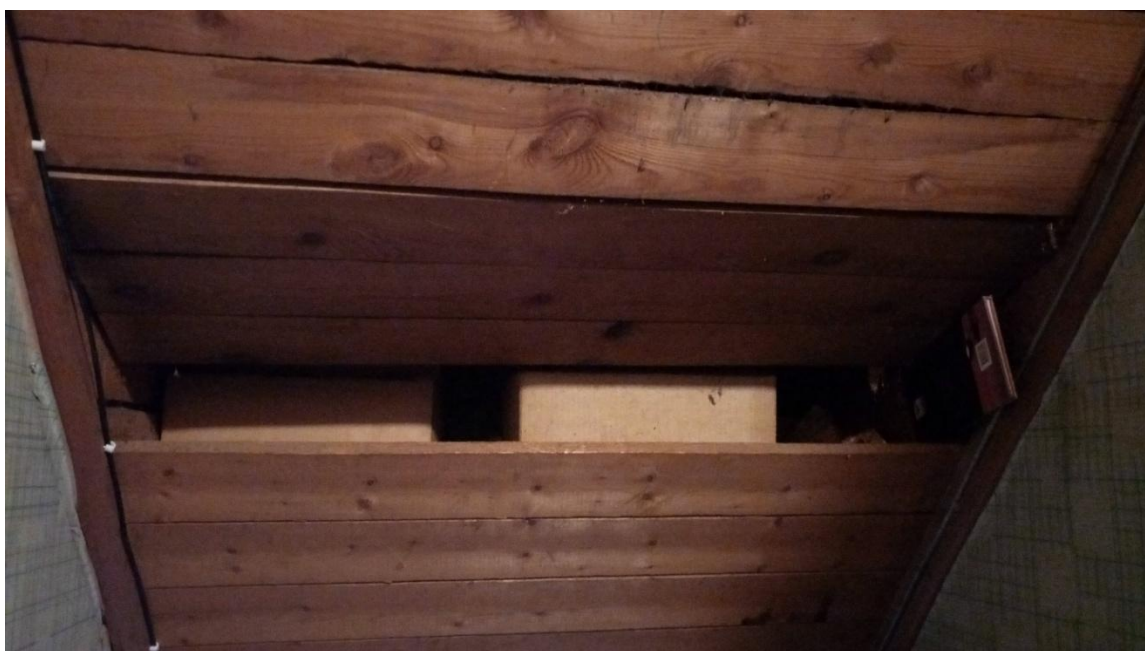

[illegible]

Lisa 22. Majaraamat

[illegible]

Lisa 23. Metsavend Evald Milt'i peidupaik trepi kohal oleval laes

Lisa 24. Vanad aknad

Lisa 25. Vanad aknad, fasaad ja katuseserv

Lisa 26. Vanad verandaaknad

Lisa 27. Vana sokkel, fasaad ja akna paigutus

Lisa 28. Vanad aknad ja tsementkivikatus

Lisa 29. Karniisiga originaal korstnad

Lisa 30. Nõukogudeajal paigaldatud aknad, peal veel tsementkivikatus

Lisa 31. Willem Teimanni lapsed ja lesk Martha Helene Teimann

